

سرشناسه: احدی. داود -

عنوان و نام پدیدآورنده: آسیب‌شناسی اجتماعی بزهکاری از دیدگاه جامعه‌شناسی
کیفری، زیستی و فقهی؛ داود احدی

مشخصات نشر: قم: دارالفکر، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۴۶ ص: جدول، نمودار.

978-600-270-228-9

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۴۷ - ۲۴۶: همچنین به صورت زیر نویس

موضوع: بزهکاری نوجوانان

موضوع: بزهکاری نوجوانان (فقه)

موضوع: نوجوانان بزهکار (فقه)

موضوع: بزهکاران و مجرمین

موضوع: جرم شناسی

موضوع: جامعه‌شناسی جنایی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۳۱۵ الف / ۹۰۷۶ HV

رده بندی دیویی: ۳۶ / ۳۶۴

شماره کتابشناسی ملی: ۹۷۳۵۷۹۲

اسی‌شناسی اجتماعی بزھکار

از ر. بده گاه - جامعه‌شناسی کیفی، زیستی و فقهی

مؤلف: داود احدی

انتشارات دارالفکر
تاسیس ۱۳۳۶

س: من حضرت حجة الاسلام والمسلمين
آقای حاج محمد عبدالحمید مولانا (ره)

آسیب شناسی آب و آلودگی بزهکار

از دیدگاه جامعه شناسی، کسری، زیستی و فقهی

مؤلف : داود احیٰ

ناشر : انتشارات دارالفکر

چاپخانه : مجتمع چاپ و صحافی مولانا

نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۷

شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه

قیمت : ۱۸۰۰۰ تومان

ISBN 978 - 600- 270 - 228 -9 شابك : ٩٧٨ - ٦٠٠ - ٢٧٠ - ٢٢٨ - ٩

دفتر مرکزی : قم خیابان معلم ، مجتمع ناشران بلاک ۳۶

تلفون: ۳۷۷۳۳۶۴۵-۳۷۷۴۳۵۴۴ فاكس: ۳۷۷۳۸۸۱۴

دفتر تهران: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری،

رویه روی اداره پست، بلاک ۱۲۴ واحدیک تلفن: ۶۶۴.۸۹۲۷ - ۶۶۴.۹۳۵۲

۱. تباط یا نویسنده: ۹۱۲۹۲۵۱۲۹۴.

قال الله تبارك و تعالی:

«لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ
الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيُؤْخِذُوا النَّاسَ بِالْقِسْطِ»

(سوره حدید/۲)

مقام معظم رهبری حفظه الله:

«علم و تحقیق کلید قطعی پیشرفت کشور است.»

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۹	مقدمه
	بخش اول: چار چوب مفروض می بز کار و آسیب‌های اجتماعی آن
۲۳	از دیدگاه جامعه‌شناسی کیفری و زیستی
۲۵	۱. تاریخچه و تعاریف مفاهیم
۲۵	الف. تاریخچه‌ی واکنش اجتماعی در مایل بز هکار
۳۷	ب. ارتباط سن و بز هکاری
۴۰	۲. تعریف و قلمرو جامعه‌شناسی کیفری
۴۵	خاستگاه جامعه‌شناسی کیفری
۵۰	۳. تبیین نظری بز هکاری اطفال
۵۰	نظریات زیست‌شناختی
۵۶	نظریه‌ی کنترل قدرت
۵۸	نظریه‌ی کنترل اجتماعی
۶۲	نظریه‌های بی‌سازمانی اجتماعی
۶۴	نظریه‌های خرده فرهنگی

- ۶۷..... نظریه پیوند افتراقی.....
- ۷۴..... نظریه‌ی اجتماعی بودن پدیده‌ی بزهکاری (جبر جنایی محیطی).....
- ۷۶..... شیوه‌ی استدلال نقضی.....
- ۷۸..... شیوه‌ی استدلال اثباتی.....
- ..... نظریه فردی - اجتماعی بودن پدیده‌ی بزهکاری (اکتسابی بودن بزهکاری)..... ۷۹
- ..... روش‌های علمی اثبات نظریه پدیده فردی - اجتماعی بودن بزهکاری..... ۸۲
- ..... ۴. رویکرد ساختارگرا..... ۸۴
- ..... جایگاه زیست‌شناسی جنایی در جرم‌شناسی..... ۸۶
- ..... امکان اثرگذاری عوامل زیستی..... ۹۳
- ..... میزان اثرگذاری عوامل زیستی..... ۹۵
- ..... ۵. نظریه‌ی برچسب‌زنی و رفتار بزه‌کارانه..... ۱۰۱
- ..... مرور تاریخی..... ۱۰۰
- ..... برچسب‌زنی و خودپنداره..... ۱۱۱
- ..... برچسب‌زنی و رفتار بزهکارانه..... ۱۲۰
- ..... ۶. جرایم ارتكابی کودکان و نوجوانان در پرتو قوانین کیفری ایران..... ۱۳۳
- ..... نظام آیین دادرسی کیفری راجع به کودکان و نوجوانان..... ۱۴۹
- ..... نگاهی تفصیلی به راهبرد آبرواسیون نسبت به کودکان و نوجوانان..... ۱۷۷
- ..... بزهکار..... ۱۷۷

بخش دوم: دیدگاه جرم‌شناختی بزهکار از دیدگاه فقهی..... ۱۸۳

۱. نقش اسلام در کاهش بزهکاری..... ۱۸۵

تعریف دین و انواع آن..... ۱۸۸

دیدگاه‌های جرم‌شناسان و غیر جرم‌شناسان راجع به دین	۱۹۴
تأثیر عوامل زیستی از منظر آموزه‌های اسلامی بر بزهکاری	۲۰۰
شیوه‌های اسلام در پیش‌گیری و کاهش بزهکاری	۲۱۰
آمار اخذ شده درباره‌ی دین اسلام و تحلیل داده‌های آن	۲۲۵

فهرست منابع و مآخذ ۲۳۵

الف. منابع فارسی ۲۳۵

ب. منابع فارسی - عربی ۲۳۵

ج. منابع لاتین ۲۴۰

www.Ketab.ir

پیشگفتار

آسیب‌شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که از علوم زیستی گرفته شده و مبتنی بر تشبیهی است که دانشمندان بین بیماری‌های عضوی و انحرافات اجتماعی قائل می‌شوند؛ در واقع با شکل‌گیری و رشد جامعه‌شناسی در قرن نوزدهم میلادی، بهره‌گیری از علوم مختلف برای بیان فرایندهای اجتماعی نیز معمول گردید، در نتیجه بسیاری از اصطلاحات و واژه‌های رایج در علوم دیگر چون آسیب‌شناسی، علوم پزشکی، زمین‌شناسی و مانند آن، در جامعه‌شناسی نیز به کار گرفته شد که از جمله می‌توان آسیب‌شناسی را نام برد.

آسیب‌شناسی عبارت است از مطالعه و شناخت ریشه‌های بی‌نظمی‌ها در ارگانیزم انسانی؛ بنابراین در مشابَهت کالبد انسانی با کالبد جامعه، اصطلاح آسیب‌شناسی اجتماعی برای مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌های اجتماعی به کار می‌رود.

مطالعه‌ی انحرافات و کج‌روی‌های اجتماعی و به اصطلاح، آسیب‌شناسی اجتماعی^۱ عبارت است از «مطالعه و شناخت ریشه‌ی بی‌نظمی‌های اجتماعی».

در واقع، آسیب‌شناسی اجتماعی مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌ها، ناهنجاری‌ها و آسیب‌هایی نظیر بی‌کاری، اعتیاد، فقر، خودکشی، طلاق و... هم‌اکنون و شوه‌های پیش‌گیری و درمان آن‌ها و نیز مطالعه‌ی شرایط بیمارگونه و نابسامانی اجتماعی است.

به عبارت دیگر، مطالعه‌ی خاستگاه اختلال‌ها، بی‌نظمی‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی، آسیب‌شناسی اجتماعی است؛ زیرا اگر در جامعه‌ای هنجارها مراعات نشود، کج‌روی پدید می‌آید و رفتارها آسیب می‌بیند. یعنی، آسیب زمانی پدید می‌آید که از هنجارهای مقبول اجتماعی تخلفی صورت پذیرد. عدم پی‌بستگی به هنجارهای اجتماعی موجب پیدایش آسیب اجتماعی است.

آسیب‌شناسی اجتماعی به بررسی انواع مشکلات می‌پردازد که در سطح اجتماعی مطرح هستند و سعی می‌کنند علل مختلف آن‌ها را از جنبه‌های مختلف فردی، اجتماعی و غیره مورد بررسی قرار دهد. آسیب‌های اجتماعی که به تعبیر بعضی از اندیشمندان حاصل و

معلول مستقیم انقلاب صنعتی هستند، در اکثر جوامع وجود دارند و تأثیرات خود را می‌گذارند، اما آن چه جوامع مختلف را در این مورد از هم متفاوت می‌سازد، نوع نگرش این جوامع به علل به وجود آورنده آسیب‌ها و راهکارهای اصلاح و بهبود آن است. در مورد نگرش آن چه مهم است این که این آسیب‌ها چرا به وجود آمده‌اند؟ آیا وجود آسیب‌ها در جوامع امری لازم و ضروری است یا می‌توان جامعه‌ای بدون آسیب داشت؟ پاسخ به این پرسش‌ها مستلزم شناخت نظریه‌های مختلف جامعه‌شناسی و روان‌شناسی است که هر کدام سعی در تبیین مسائل، آسیب‌ها و درمان‌های اجتماعی از نظر گاه‌های مختلف دارند. این دیدگاه‌ها متأثر از باورهای فلسفی و اقتصادی هر جامعه است.

آسیب‌های اجتماعی از چند جهت قابل بررسی هستند:

- ۱- از زاویه‌ی انسان؛ که هر انسان به هر دلیل باورآئین و اعتقاد و فکر و مذهب و گرایش و مسلک و ارتباط با جناح یا حزب خاصی یا با ترحم یا با هدایت و یا با همراهی اعتقاد دارند که به گروه‌های آسیب‌پذیر یاری نمایند مثلاً هر انسانی دوست دارد به پیر مرد پیرزنی کمک کند و هر انسانی دوست دارد به نابینایی کمک کند
- ۲- از زاویه‌ی اجتماعی؛ اگر به موقع به این آسیب‌های اجتماعی رسیدگی نشود، افزایش جرم و جنایت را در پی دارد که مخرب

انضباط اجتماعی است.

۳- از جنبه سیاسی؛ که اگر توجه نشود، کشور را به دامن بیگانگان سوق می‌دهد و به جای فرهنگ خودی، فرهنگ بیگانه در کشور پیاده می‌شود و به اعتقادات دینی و مذهبی جامعه، لطمه وارد می‌نماید. وجود آسیب‌های اجتماعی، بزرگ‌نمایی و تبلیغات دشمنان کشور را در بر دارد؛ ضمن آن که وجود آسیب‌های اجتماعی در کشور اسلامی عامل تبلیغ منفی بر ضد اسلام است؛ بنابراین لازم است که آسیب‌های اجتماعی ریشه‌یابی شود و از کلی‌گویی در جامعه پرهیز گردد و با ارائه راهکارهای مدرن، به ریشه‌یابی آسیب‌های اجتماعی توجه شود.

در برخورد با آسیب‌های اجتماعی، تقلید کورکورانه از بیگانگان جایز نیست به دلیل این که آسیب‌های اجتماعی از نظر کاملی با سنت‌های هر جامعه دارد و الگوبرداری از جوامع دیگر صلاح نیست. وظیفه‌ی حکومت در این مورد چیست؟ حکومت خوب، حکومتی است که برای حل آسیب‌های اجتماعی، فرمول صحیح و منطقی همراه با نوآوری و ارائه‌ی ابتکارات و خلاقیت‌ها در جهت رسیدن به شکوفایی داشته باشد.

سیاست‌های اجتماعی هر جامعه‌ای روش‌های مختلفی را در برخورد با آسیب‌های اجتماعی پیشنهاد می‌کند. شیوه‌ی برخورد با این

مسائل هم چنان که پیش تر گفته شد، ارتباط مستقیمی با این سیاست‌ها دارد. این سیاست‌ها را هم نهادهایی که در تمامی جوامع وجود دارد، تعیین می‌کند. در مورد راهکارهای اصلاح و بهبود آسیب‌های اجتماعی هم نظرگاه‌های مختلفی وجود دارد. عده‌ای روش انکار و برده‌پوش را ترویج می‌کنند و عده‌ای دیگر به روش‌های پلیسی و سرکوب استفاده دارند. جوامعی هم وجود دارند که به این مسائل نگرشی علمی و منطقی دارند و سعی می‌کنند با قبول وجود این آسیب‌ها، علت آن را با استفاده از روش‌های علمی بشناسند و برای حذف یا به حداقل رساندن آن‌ها از روش‌های منطقی سود ببرند.

آنچه در مورد آسیب‌ها، اجتماعی می‌توان گفت این است که به وضعیت خاص سیاسی و اجتماعی حاکم بر جامعه، آسیب‌های اجتماعی علاوه بر این که مسأله‌ای اجتماعی شمرده می‌شوند، بار ارزشی نیز دارند.

در جوامعی که سیاست‌های اجتماعی را نهاد سیاست وضع می‌کند، لاجرم باید ضمانت‌های اجرایی آن‌ها را هم تعیین کند. در این حال استفاده از نیروهای حافظ قوانین و حامی نظام سیاسی مثل پلیس ضرورت پیدا می‌کند.

حمایت از آسیب‌دیدگان اجتماعی نیز به سیاست‌های اجتماعی مربوط است. در این مورد نیز وقتی حمایت از آسیب‌دیدگان به‌طور

کامل در اختیار نهاد سیاست قرار می‌گیرد، این نهاد از دیدگاه منافع خود به آن‌ها نگاه می‌کند، اما وقتی مردم یک جامعه به حمایت از این آسیب‌دیدگان می‌پردازند، بسیار عمیق‌تر و کامل‌تر عمل می‌کنند. چون مردم در متن این آسیب‌ها قرار دارند، آن‌ها را خوب می‌شناسند و برای حمایت از افرادی که دچار بحران هستند انگیزه‌های قدرتمندی دارند.

یکی از رسدکارهای حمایت از آسیب‌دیدگان اجتماعی، سازمان‌ها و تشکلهای غیردولتی است. این سازمان‌ها که در تمامی جوامع ریشه دارند، در عصر کنونی کارکردی مختلف و مؤثری پیدا کرده‌اند و نقش مهمی در حیات جوامع ایفا می‌کنند. سازمان‌های غیردولتی با تأثیرگذاری در وضع و اجرا سیاست‌های اجتماعی، در نقش‌های مختلفی مثل مشاور دولت، منتقد دولت و آگاه‌سازی به عنوان بازوی اجرایی سیاست‌های اجتماعی دولت‌ها فعالیت دارند. این سازمان‌ها با ویژگی‌های منحصر به فردی که دارند، امروزه به عنوان حکومت مردم تبدیل شده‌اند و به نظر می‌رسد در هر جامعه‌ای که این سازمان‌ها فعال‌تر و گسترده‌تر عمل می‌کنند، آرمان حکومت مردم بر مردم دست یافتنی‌تر می‌نماید.

از سوی دیگر، اگر رفتاری با انتظارات مشترک اعضای جامعه و یا یک گروه یا سازمان اجتماعی سازگار نباشد و بیش‌تر افراد آن را

نناپسند و یا نادرست قلمداد کنند، کج‌روی اجتماعی تلقی می‌شود. سازمان یا هر جامعه‌ای از اعضای خود انتظار دارد که از ارزش‌ها و هنجارهای خود تبعیت کنند، اما طبعی است که همواره افرادی در جامعه یافت می‌شوند که از پاره‌ای از این هنجارها و ارزش‌ها تبعیت نمی‌کنند. افرادی که همساز و هماهنگ با ارزش‌ها و هنجارهای جامعه و یا سازمانی باشند، «همنوا» و یا «سازگار» و اشخاصی که برخلاف هنجارهای اجتماعی رفتار کنند و بدان‌ها پای بند نباشند، افرادی «ناهمنوا» و «ناسازگار» باشند. در واقع، کسانی که رفتار انحرافی و نابهنجاری آنان دائمی باشد و زودگذر و گذرا نباشد، کج‌رو یا منحرف نامیده می‌شوند. این‌گونه افراد را انحراف اجتماعی یا یا کج‌روی اجتماعی گویند.

مقدمه

در نظام اجتماعی، مسأله بزهکاری و ارتکاب اعمال خلاف نظام ارزشی و هنجاری جامعه، همواره از موضوعهای مبتلابه می‌باشد. در پرتو این حقیقت امروزه از تحلیل بزهکاری به عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی جهانی یاد می‌شود. فزون یافتن آمار جرایم ارتكابی افراد بزهکار که بیش از پیش توجه ساختارشناختی و پیش‌گیرانه به مسأله بزهکاری را تداعی می‌کند، حقیقتی است که در این ادعا صحه می‌گذارد.

توسعه و افزایش بزهکاری و ارتکاب جرم، فقط مربوط به دوره‌ی خاصی نمی‌شود، بلکه فرآیندی است که صرف نظر از این مرتکبین اعمال مجرمانه و بزهکارانه، در سطح کلان نیز چهره‌نمایی می‌کند. این حقیقت از مطاوی گزارش‌های جهانی سازمان ملل استخراج و به دست می‌آید؛ از جمله گزارش سال ۱۹۹۰ میلادی است

مبنی بر این که طی دهه‌ی ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۰ سالیانه به‌طور متوسط حدود پنج در صدد، بر نرخ جرایم ارتكابی در سطح جهان افزوده شده است که به وضوح بیانگر آن است که نرخ جرایم بیش از میزان رشد جمعیت بوده است. لیکن بدیهی است که تمایل به سوی رفتارهای بزهکارانه در همین پایین فرآیند تکوین شخصیت فرد انسانی را عمیقاً تحت شعاع قرار می‌دهد. امروزه خیلی از کشورها متوجه خطیر و مسأله‌ساز بودن سرایت بزهکاری و ارتكاب جرم توسط افراد بزهکار شده‌اند، در حوزه‌ی پیش‌گیری و مبارزه با بزهکاری، اقدام به اتخاذ سیاست جنایی افتراقی نموده‌اند. یعنی رای گروه‌های بزهکار برنامه‌های آموزشی پیش‌گیرانه‌ی خاص، قوانین ویژه، اختصاص دادگاه انحصاری و به‌طور کلی سیاست منفک و متمایز از مجرمان بزرگسال اتخاذ کرده‌اند. در این کشورها به الهام از هیافت‌های بنیادی دانش جرم‌شناختی مبنی بر این که هر چه قدر افراد بزه‌کار از جمله (اطفال) را از دستگاه قضاء و دادگاه‌ها فاصله داشته باشند، خیر به هر میزان در قبال بزهکاری آن‌ها به جای توسل به مجازات‌های سرکوب‌گر و خشن، واکنش‌های تربیتی و تأمینی اتخاذ شود، در آینده برآیند آن مثبت‌تر و کارا تر خواهد بود؛ بنابراین به منظور مهار و کنترل بزهکاری از جمله افراد بزهکاری کودکان و نوجوانان به‌سوی برنامه‌های تأمینی و تربیتی و نیز سیاست‌های ترمیمی از جمله ملزم

کردن کودک و نوجوان بزهکار به گذراندن دوره‌های آموزشی و یادگیری یک حرفه‌ی خاص، کیفرزدایی گسترده، پذیرش نهاد میانجی‌گر در حل فصل دعاوی و..... روی آورده‌اند.

در خاتمه باید افزود که با استقبال از طرح نظرات منتقدانه صاحب‌نظران و فرهیختگان و اندیشمندان، انتظار دارد تا با انعکاس کاسی‌ها، نقصان‌ها و پیشنهادها درباره‌ی این اثر، بیان نمایند. امید است که این کتاب توانسته باشد گامی هر چند اندک، در آسیب‌شناسی اجتماعی بزهکاران از دیدگاه جامعه‌شناسی کیفری، زیستی و فقهی در جامعه و در مسیر برخورد و اعتلای سیاست جنائی و تقنینی حاکم بر جامعه بردارد.

بدیهی است که بدون کمک خداوند باری تعالی و یاری و تشویق اساتید بزرگوارم، بنده را یارای این اثر نبود، از ایشان در نهایت ادب و تعظیم و فروتنی، سپاسگذارم و این ناچیز را به رسم ادب و تواضع به ایشان و همه‌ی پیروان اهل هدایت تقدیم می‌نمایم.

والسلام علی من اتبع الهدی

داود احدی - بهار ۱۳۹۷